

Vrsta rada: Osvrti

Primljen: 25. 2. 2022.

Prihvaćen: 1. 5. 2022.

UDK:

Osvrt: Open access baze i repozitorijumi

Prof. dr Valentin Kuleto¹¹Visoka škola strukovnih studija za informacione tehnologije, ITS - Beograd, Srbija; valentin.kuleto@its.edu.rs

Open access (OA, otvoreni pristup) je izdavački model za naučnu komunikaciju koji čini istraživačke informacije dostupnim čitaocima bez ikakvih troškova, za razliku od tradicionalnog modela pretplate, u kojem čitaoci imaju pristup naučnim informacijama tako što plaćaju pretplatu (obično preko biblioteka ili obrazovnih afilijacija).

Otvoreni pristup podrazumeva besplatan, neograničen i slobodan pristup objavljenim naučnim radovima, knjigama, akademskim časopisima i doktorskim disertacijama. Inicijativa pokreta za otvoren pristup nastala je kao bunt zbog činjenice da se rezultati istraživanja koja finansiraju naučni instituti, odnosno univerziteti, publikuju u komercijalnim časopisima sa pretplatama koje bi morale da plaćaju te iste institucije koje su finansirale istraživanje. Zainteresovani za publikovanje u časopisima otvorenog pristupa moraju imati u vidu da postoje različiti načini objavljivanja otvorenog pristupa, a neki od njih podrazumevaju i plaćanje naknade za objavu radova (APC).

Open access baze i repozitorijume mogu koristiti svi koji sprovode različita naučna, stručna, umetnička ili akademska istraživanja, uključujući i učenike i studente, prema svojim potrebama, najbolje uz preporuku nastavnika, odnosno mentora.

Jedna od najvažnijih prednosti otvorenog pristupa je da povećava vidljivost i korišćenje rezultata akademskog istraživanja. Principi otvorenog pristupa su navedeni u [Berlinskoj deklaraciji](#) o otvorenom pristupu znanju u prirodno-matematičkim i humanističkim naukama. Ovu deklaraciju su potpisale mnoge međunarodne organizacije za akademska istraživanja. Glavna teza koja opravdava ove napore glasi: **Naša misija širenja znanja je samo napola završena ako informacije nisu široko i lako dostupne društvu.**

KAKO FUNKCIONIŠU OPEN ACCESS BAZE

Brojne open access baze i repozitorijumi omogućavaju istraživačima besplatan pristup časopisima i člancima koji su ili u formi apstrakta ili celokupnog teksta. Na taj način i istraživači koji nemaju pristup plaćenim naučnim bazama mogu u velikom broju pristupiti člancima i časopisima, odnosno rezultatima naučnoistraživačkog rada drugih istraživača. Spisak časopisa sa potpuno otvorenim pristupom koji su dostupni širom sveta možete naći na veb-stranici DOAJ, na linku: <https://doaj.org/>. Brojne su open access baze, repozitorijumi i drugi sajtovi koji, takođe, nude mogućnost besplatnog pristupa člancima. Pomenućemo samo neke od njih:

- » SSOAR <https://www.gesis.org/ssoar/home>
- » SCIndeks <https://scindeks.ceon.rs/>
- » SSRN <https://www.ssrn.com/index.cfm/en/>
- » OpenDOAR <https://v2.sherpa.ac.uk/opensoar/>
- » ROAR <http://roar.eprints.org/>

Mentori svojim učenicima i studentima često preporučuju i **Google Scholar** kao veb-pretraživač. Google Scholar je slobodno dostupan veb-pretraživač koji indeksira pun tekst ili metapodatke naučne literature u nizu izdavačkih formata i disciplina. Obuhvata većinu recenziranih onlajn akademskih časopisa i knjiga, konferencija, teza i disertacija, preprinta, sažetaka, tehničkih izveštaja i druge naučne literature, uključujući sudska mišljenja i patente. Google Scholar obezbeđuje veze tekstova ka objavljenim verzijama i glavnim repozitorijumima otvorenog pristupa, uključujući i one objavljene na pojedinačnim veb-stranicama fakulteta i drugim nestrukturiranim izvorima.

Srpski citatni indeks (SCIndeks) je besplatan internet servis otvorenog pristupa. SCIndeks je servis u okviru kog se referišu domaći časopisi kategorizovani kao periodične publikacije naučnog karaktera. Svi časopisi indeksiraju se sistematski od korica do korica. Pored naslova i sažetaka radova, metapodatke u SCIndeksu čine i sve citirane reference. Većina članaka novijeg datuma dostupna je u vidu punog teksta. Servisu se može pristupiti i bez registracije putem linka SCIndeks <https://scindeks.ceon.rs/>, dok registracija (koja je besplatna) donosi brojne funkcionalnosti koje vam mogu koristiti u pretraživanju, sistematizaciji i čuvanju rezultata pretrage.

Uvek treba imati u vidu da bavljenje akademskim i naučnoistraživačkim radom nije privilegija bogatih pojedinaca – istraživača i institucija sa projektnim i institucionalnim finansiranjem. **Nauka je privilegija erudita, socijalno uključenih individua koje žele da učine svet boljim mestom.**